

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.1.16>**Т. Р. Куценко**аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ СУДДІ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА

Стаття присвячена розкриттю та аналізу проблем правового регулювання статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права. Сформовано перелік основних проблем, які виникають у судді в процесі трудової діяльності та які негативно впливають на процес здійснення правосуддя, до них автором запропоновано віднести такі: а) загальні проблеми - це зниження рівня трудової захищеності працівників в Україні; десоціалізація сфери трудової діяльності публічних службовців та суддів; б) спеціальні проблеми, а саме: низький рівень якості захисту трудових прав та інтересів суддів; постійне реформування судових органів влади тощо.

Надалі проаналізовано положення ключових законодавчих актів, якими на сьогодні врегульовано дане питання. Автором слушно зроблено висновок про те, що забезпечення безпечних та здорових умов праці для суддів має провідну роль в забезпеченні ефективності судової системи. Для високої продуктивності трудової діяльності суддів необхідно створити необхідні умови як правового так і соціально-економічного характеру. У статті акцентовано увагу й на важливості матеріального забезпечення суддів. А саме це обґрунтовується тим, що суддя під час здійснення правосуддя впливає на життя та долі інших людей, тому лише за умов достатньої матеріальної незалежності та організаційному забезпеченні роботи суддів можна говорити про ефективне, справедливе та неупереджене правосуддя. Також автором зроблено висновок, що головна проблема неналежного рівня захисту та охорони трудових прав та інтересів суддів полягає в тому, що держава не забезпечує належний рівень трудової безпеки даної категорії працівників, обмежує варіанти захисту таких прав тощо.

Зауважено на тому, що проблеми, які існують в сфері правового регулювання правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права створюють високий ризик виникнення негативних трансформацій у правовій системі України та в системі правосуддя в тому числі, що в майбутньому блокуватиме розвиток нашої держави як демократичної та правової.

Ключові слова: суддя, правове регулювання, проблеми, трудова діяльність, правосуддя.

Постановка проблеми. Не зважаючи на всі позитивні процеси розвитку та становлення судової влади та утвердження правового статусу суддів, які відбуваються в нашій державі протягом останніх років, дане питання і досі має невирішені проблеми та недоліки. Правове регулювання трудової діяльності суддів зазнає суттєвих змін у зв'язку з проведенням комплексної судової реформи на території України. В першу чергу, дані правові зміни відносять до забезпечення трудових прав та інтересів суддів під час реформування судової гілки влади. Саме дана сфера потребує підвищеного рівня охорони й захисту різними інституціями в державі. Проте, під час реформування слід враховувати факт того, що зменшення чи скасування, передбачених трудовим та спеціальним

законодавством про судоустрій трудових прав, соціально-правових гарантій для суддів є недопустимим. Задля цього на державу покладається обов'язок у забезпеченні вказаних прав та гарантій суддів у повному обсязі відповідно до принципів верховенства права, законності, транспарентності й неупередженості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання проблеми правового регулювання судових органів цікавило багато вчених, серед яких: В. М. Андріїв, Ю.П. Битяк, Н. Б. Болотіна, С. Я. Вавженчук, С.В. Венедіктов, І. В. Дашутін, М. І. Іншин, В. В. Жернаков, Р. З. Лівшиць, С. С. Лукаш, І. Є. Марочкін, Н. О. Мельничук, О. Є. Пашерстник, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та інші.. Дані вчені здійснили вагомий внесок, проте дослідження проблематики пра-

вового регулювання саме правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права потребує більш детального дослідження.

Невирішені раніше проблеми. На сьогодні бракує системних досліджень з питання з'ясування переліку проблем правового регулювання правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права

Метою даної статті є розкриття проблем правового регулювання правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права.

Виклад основного матеріалу. Досить тривалий час багатьма юристами-трудовами досліджується питання недостатньої захищеності прав суддів, як спеціального суб'єкта трудового права. Так, наприклад, В. А. Ярема в своїй науковій праці виокремлює наступні проблемні сфери в правовому регулюванні трудової діяльності суддів: 1) соціально-матеріального забезпечення суддів; 2) дискримінації суддів за статевою ознакою; 3) непропорційного навантаження (перенавантаження) на суддів; 4) законності звільнення суддів під час проведення судової реформи; 5) притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності [1, с. 185]. У свою чергу, О. В. Карпушова виокремлює такі проблемні питання законодавчого регулювання прав та свобод суддів, а саме: 1) не високий рівень окладів суддів, який не відповідає складності та важливості виконуваних функцій; 2) відсутність додаткових днів відпочинку в залежності від коефіцієнту навантаження; 3) неналежне забезпечення гідних та безпечних умов праці; 4) відсутність чіткого механізму забезпечення суддів, які потребують поліпшення житлових умов, необхідним помешканням, що, в свою чергу, може впливати на пошук суддями додаткових незаконних джерел доходів задля вирішення житлової проблеми [2, с. 142-143].

Аналізуючи вище перелічені проблеми правового регулювання трудової діяльності суддів, як спеціального суб'єкта трудового права, ми з впевненістю можемо сказати про те, що більшість з них, на сьогодні, залишаються і досі актуальними. Головна проблема неналежного рівня захисту та охорони трудових прав та інтересів суддів полягає в тому, що держава не забезпечує належний рівень трудової безпеки даної категорії працівників, обмежує варіанти захисту таких прав тощо. Шляхом узагальнення проблем правового регулювання правового статусу судді, як спеціального суб'єкта трудового права, доходимо до думки, що на сьогодні актуальними проблемами реалізації та захисту прав

та інтересів суддів є: 1. Зниження рівня соціального забезпечення прав та інтересів суддів з боку держави. 2. Дезорганізація процесу трудової діяльності працівників суду та суддів. 3. Неналежний механізм правового захисту прав та інтересів суддів в процесі їх трудової діяльності. 4. Неналежне функціонування суб'єктів захисту прав та інтересів суддів.

Розглянемо та проаналізуємо кожну з вище зазначених проблем. Першою проблемою правового регулювання статусу суддів є зниження рівня соціальної безпеки та захисту прав та інтересів суддів з боку держави порівняно з іншими працівниками. У першу чергу, дана проблема проявляється в тому, що чине трудове законодавство нашої держави не містить визначення чіткого переліку трудових прав якими володіють судді, а спеціальне законодавство про судоустрій лише декларативно проголошують трудові права суддів. По-друге, під час проведення судових реформ необхідно дотримуватись безумовних конституційних трудових прав суддів серед яких можна виділити: право на стабільність трудової діяльності; право на справедливу й гідну винагороду за працю; право на вільний і рівний доступ до державної служби; право на забезпечення належних і високоякісних умов праці; право на гарантування від незаконного звільнення у зв'язку з проведенням судової реформи. В даному випадку визначення та забезпечення на нормативному та інституційному рівнях даного переліку прав суддів забезпечить непорушність трудових прав суддів в умовах здійснення судової реформи. І по-третє, аналіз даної проблематики повинен відбуватись у напрямку інтеграції сучасного законодавства про судоустрій та судову діяльність та відповідності міжнародним стандартам у даній сфері.

Проблематика правового регулювання правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права, за своїм характером є комплексною та наскрізною. Вона пронизує усю сферу трудової діяльності суддів під час здійснення правосуддя та включає в себе, як забезпечення трудових прав та інтересів суддів, так і покращення правової діяльності всього інституту правового статусу судді в сфері трудового права. З даного приводу є вдале висловлювання В.С. Пряникова про те, що за останні роки значно погіршився стан захищеності працівників, який проявляється у підвищенні кількості незаконних звільнень під впливом різних чинників, встановлення вищих норм праці

працівників, випадків зловживань при оформленні соціально-трудоових правовідносин тощо [3, с. 145].

Наступною проблемою правового регулювання правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права є дезорганізація його трудової діяльності. Саме за допомогою належного рівня організації праці судді можна забезпечити здійснення належного рівня правосуддя. Проте чинне законодавство України не врегулює на належному рівні питання щодо високопродуктивної організації праці даних працівників. На сьогодні відсутні будь-які методики організації праці працівників суду та суддів та необхідні для цього нормативно-правові документи. Головною проблемою на сьогодні є перенавантаження суддів, тобто невідповідність професійної завантаженості судді його фізичним можливостям. В таких випадках під загрозу порушення підпадає такі права судді: а) право на відпочинок; б) право на отримання компенсації за надурочну роботу; і навіть в) право на вмотивоване та законне звільнення.

Відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки органи судової влади потребують реорганізації та з метою покращення їх діяльності необхідно запровадити методику визначення кількості суддів у судах та типових стандартів щодо навантаження суддів та працівників апарату суду з урахуванням вимог процесуального законодавства та інших об'єктивних факторів [4]. Дане нововведенням потрібно для того, щоб забезпечити вирівнювання трудового навантаження на суддів та їх помічників. Таким чином Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки передбачає зміни організації трудового процесу судді, однак це може стати і підставою для звільнення суддів, проте такі дії можливі за умов наявності відповідних попереджувальних законодавчо визначених заходів.

Питання організаційних питань трудового процесу суддів можливо шляхом імплементації відповідних міжнародних стандартів до чинного законодавства. Також, для досягнення максимального рівня організованості трудового процесу в суді необхідно також вдосконалити вже існуючі організаційні методи, зокрема це стосується нормативної регламентації автоматизованої роботи суду. Так, В.С. Єгорова зазначає, що судді повинні вимагати створення й забезпечення необхідних умов для здійснення професійної діяльності [5, с. 11]. Слід погодитись

з даною позицією автора, оскільки право вимоги має динамічний характер. Держава не завжди повною мірою забезпечує належні умови праці судді, що, в свою чергу, призводить до неякісного здійснення суддями правосуддя, оскільки лише за наявності достатньої матеріальної бази та належно організованого робочого середовища судді можуть високоякісно виконувати свої професійні обов'язки.

Забезпечення безпечних та здорових умов праці для суддів має провідну роль в забезпеченні ефективності судової системи. Для високої продуктивності трудової діяльності суддів необхідно створити необхідні умови як правового так і соціально-економічного характеру. Згідно ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» незалежність суддів в їх трудовій діяльності забезпечується шляхом створення окремого порядку фінансування та організації діяльності судів відповідно до чинного законодавства. Проте, як показує практика, виконання даного положення не відбувається на належному рівні. У свою чергу, П. П. Пилипчук зазначав з даного приводу, що на сьогодні немає підстав стверджувати що матеріально-технічне та фінансове забезпечення суддів впливає на їх незалежність. Вже тривалий проміжок часу в нашій державі існують проблеми як з організацією так і з фінансуванням судових органів влади. А приміщення де працюють судді не відповідають затвердженим технічним і санітарним вимогам» [6]. Суддя під час здійснення правосуддя впливає на життя та долі інших людей, тому лише за умов достатньої матеріальної незалежності та організаційному забезпеченні роботи суддів можна говорити про ефективне, справедливе та неупереджене правосуддя. Також можемо зауважити, що поліпшення загальних умов трудової діяльності суддів полягає у проведенні поточних та капітальних ремонтів у приміщеннях, в яких працюють судді і таким чином покращити виробничі умови праці суддів.

Наступною проблемою в організації роботи судді є відсутність законодавчого визначення поняття «робочого часу судді». Дане положення не міститься у спеціальному законодавстві про судоустрій, що приводить до того, що не враховується особливість режиму трудової діяльності працівників всього апарату суду та суддів в тому числі. Це, у свою чергу, говорить знов про необхідність запозичення міжнародних норм права в даній сфері. Так, на сьогодні, існує негайна потреба виконання

вимог Директиви Ради Європейського Союзу № 003/88/ЄЕС щодо питання стандарту робочого часу, щорічних відпусток і роботи в нічний час та Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про заходи щодо недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суддів» № R від 16.09.1986 які містять не тільки нормативне визначення поняття робочого часу для працівників суду, а й інші організаційні моменти, які важливі для роботи судді. Чинне законодавство про судоустрій потребує не тільки чіткого визначення поняття робочого часу судді, а й закріплення нормативів навантаження на суддю. Це допоможе визначити максимальну кількість справ, які може розглянути один суддя з дотриманням норм процесуального та матеріального законодавства. Це, у свою чергу, забезпечить визначення розумних строків розгляду справ, які перебувають у судді. Проте в даному питанні слід врахувати факт того, що кількість мінімальних справ, які перебувають у судді може визначати лише органи суддівського самоврядування, організовуючи діяльність суддів конкретного суду, а не нормативи. Це пов'язано з тим, що закріплення нормативів мінімальної кількості вирішених справ лише дезорганізує трудову діяльність суддів, мінімальна кількість справ у судді можлива лише за виняткових умов. Закріплення нормативів трудової діяльності суддів, сприятиме лише підвищенню професійності у розгляді справ та якості у здійсненні правосуддя. Таким чином, під поняттям «робочий час судді» слід розуміти проміжок часу протягом якого суддя здійснює правосуддя та виконує інші покладені на нього обов'язки, пов'язанні із зайняттям ним адміністративної посади, протягом періоду часу визначеного правилами внутрішнього трудового розпорядку для конкретної судової установи.

Не менш важливим організаційним питанням, яке впливає на трудову діяльність суддів є гідна оплата праці. Судді, як і інші працівники згідно чинного законодавства мають право на отримання заробітної плати, яка б забезпечувала їм гідний рівень життя. Відповідно до п.6 1 Європейська Хартія про статус суддів від 10.07.1998 року визначає, що рівень винагороди, що виплачується суддям за виконання їх професійних обов'язків, повинен бути таким, щоб захистити їх від тиску, що може спричинити вплив на їх рішення або взагалі поведінку суддів і таким чином вплинути на їхню незалежність та неупередженість. Оплата трудової діяльності суддів повинна бути побудована за принципами

достатності та мотивації. Лише за умов гідної оплати праці можна говорити про залучення висококваліфікованих професіоналів в юриспруденції та кандидатами з високими моральними принципами. Проте з урахуванням постійної перевантаженості, серйозності виконуваної роботи та відповідальності за неї, високого рівня етичних та законодавчих обмежень та заборон, заробітна плата суддів не відповідає дійсності. Тому, слід забезпечити належний державний контроль за дотриманням трудових прав суддів саме в фінансовій сфері та створити дієвий механізм реагування на порушення таких прав.

Наступна проблема правового регулювання правового статусу судді, як спеціального суб'єкта трудового права полягає у неналежному механізмі правового захисту прав та інтересів суддів в процесі їх трудової діяльності. На думку В.Б. Бойко важливим елементом соціальної державі є розвинуте трудове законодавство, яке відображає ступінь розвитку соціально орієнтованої економіки, виступає в якості важеля, що забезпечує соціальну захищеність працівника, гармонізацію соціальних відносин, бо кожен з громадян України має право на участь у трудових правовідносинах [7, с. 156]. Проблема реформування та удосконалення трудового законодавства нашої держави досить актуальна у наш час. У свою чергу, С.Я. Вавженчук зазначав, що головним завданням сучасної науки трудового права в Україні є реформування законодавчої бази, яка регулює трудові правовідносини, і законодавець йде шляхом її розвитку та забезпечення відповідно до обставин сучасності, узгодження вживання понять та чіткого усвідомлення їх співвідношення [8, с.93].

Як вже зазначалось, трудова діяльність суддів регулюється не тільки нормами загального трудового законодавства, а й положеннями спеціальних нормативно-правових актів. Тому, проблематика неналежного механізму правового захисту прав та інтересів суддів в процесі їх трудової діяльності не суто трудового законодавства, а в цілому. Слід виокремити головні проблемні питання по даній сфері:

1. Відсутність належного понятійного нормативного апарату, який тривалий час не може бути вирішеним шляхом реформування нормативно-правової бази. Так наприклад відсутні визначення понять «самозахист», «захист прав та інтересів» тощо, що тягне за собою неможливість належного здійснення захисту трудових прав працівників. До такого кола працівників відносять і суддів, які під час захисту своїх поруше-

них трудових прав та інтересів повинні не тільки відповідати положенням ст. 19 Конституції України (діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені нормативно-правовими актами України) а й не порушувати головний принцип їх трудової діяльності – не завдавати шкоду незалежності судді. Проте, як показує практика, судді досить часто відмовляються від неюрисдикційної форми захисту внаслідок того, що бояться завдати шкоди правам та інтересам особи, яка зверталась до суду, незалежності суду чи самостійності роботи суддів.

2. Наступна проблема полягає у перевищенні меж законодавчих обмежень та заборон, які застосовуються до суддів щодо захисту їх трудових прав. Кожен, в тому числі і суддя, повинен мати всі необхідні засоби та способи захисту порушених прав, які передбачені та не заборонені законом. Тому всі обмеження та заборони прав які застосовуються до суддів повинні мати не лише законні підстави, а й обґрунтування мети таких обмежень.

У своїй сукупності всі ці недоліки складають проблему неналежного механізму правового захисту прав та інтересів суддів в процесі їх трудової діяльності. А тому вирішення даних прогалин є необхідним для забезпечення реалізації трудових прав та інтересів суддів та урівноваженні правових обмежень, які встановлені законодавством.

Останньою проблемою правового регулювання правового статусу судді, як спеціального суб'єкта трудового права є неналежне функціонування суб'єктів захисту прав та інтересів суддів. Під суб'єктами захисту трудових прав та інтересів суддів можна розуміти компетентні органи та особи, діяльність яких пов'язана із забезпеченням трудових прав та інтересів працівників суду та суддів.

Досить часто судді не приймають активної участі у вирішенні внутрішніх проблем суддівського самоврядування, що в свою чергу, призводить до порушення в подальшому їх трудових прав та інтересів. Такі дії суддів можуть бути пов'язані із явною кадровою нестачею працівників, які повинні допомагати судді; виконання суддею роботи у позаробочі часи або у вихідні дні, тощо. Такі дії у своїй сукупності призводять до професійного перевантаження суддів та їх професійного вигорання, та небажанні брати участь в суддівському самоврядуванні та створювати умови для належного захисту своїх трудових прав. Забезпечення виконання рішень, які приймаються такими

органами покладається на голову відповідного суду. Тому, хоч рішення суддівського самоврядування є обов'язковими для всіх суддів, проте немає жодних способів впливу на дії суддів.

Таким чином, всі вище перелічені проблеми правового регулювання правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права можна поділити на дві основні групи: а) загальні проблеми - це зниження рівня трудової захищеності працівників в Україні; десоціалізація сфери трудової діяльності публічних службовців та суддів; б) спеціальні проблеми, а саме: низький рівень якості захисту трудових прав та інтересів суддів; постійне реформування судових органів влади тощо. У своїй сукупності всі вище зазначені проблеми сприятимуть виникненню високого ризику для інших негативних трансформацій у правовій системі України та в системі правосуддя в тому числі. Це блокуватиме розвиток нашої держави як демократичної та правової, а це не можливо в кризових умовах.

Список використаної літератури:

1. Ярема В. А. Забезпечення трудових прав суддів у контексті судової реформи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 – трудове право, право соціального забезпечення. Київ, 2016. 207 с.
2. Карпушова О. В. правовий механізм забезпечення і реалізація трудових прав суддів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 – трудове право, право соціального забезпечення. Київ, 2016. 211с.
3. Пряников В. С. Щодо захисту трудових прав та інтересів працівників. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2014. №1. С.145-148.
4. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України №231/2021 від 11.06.2021. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 113.
5. Єгорова В.С. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 - конституційне. право; муніципальне право. Київ, 2008. 17 с.
6. Пилипчук П. П. Належне фінансування судової влади як одна із гарантій самостійності судів і незалежності суддів. URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/8a593ebb778359cbc3256fc7002e53b2> (дата звернення 23.02.2022 року)
7. Бойко В. Б. Визначення сутності правового захисту трудових прав працівників в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. №26. С. 156-162
8. Вавженчук С. Я. Система захисту і охорони конституційних трудових прав працівників: монографія. Харків: Діса плюс, 2013. 510 с.

Kutsenko T. R. Problems of legal regulation of the status of a judge as a special subject of labor law

The article is devoted to the disclosure and analysis of the problems of legal regulation of the status of a judge as a special subject of labor law. A list of the main problems that arise in the process of work of a judge and that negatively affect the process of administration of justice has been formed, the author suggests that the following should be attributed to them: a) common problems are the decrease in the level of labor protection of workers in Ukraine; desocialization of the sphere of labor activity of public servants and judges; b) special problems, namely: low level of quality protection of labor rights and interests of judges; permanent reform of judicial authorities, etc.

Further, the provisions of the key legislative acts, which currently regulate this issue, are analyzed. The author rightly concluded that ensuring safe and healthy working conditions for judges has a leading role in ensuring the effectiveness of the judicial system. For the high productivity of the work of judges, it is necessary to create the necessary conditions of both a legal and socio-economic nature. The article focuses on the importance of financial support for judges. And this is justified by the fact that a judge during the administration of justice affects the lives and destinies of other people, therefore, only under the conditions of sufficient material independence and organizational support for the work of judges can we talk about effective, fair and impartial justice. The author also concluded that the main problem of the inadequate level of protection and protection of the labor rights and interests of judges is that the state does not provide an adequate level of labor safety for this category of employees, limits the options for protecting such rights, etc.

It was noted that the problems that exist in the field of legal regulation of the legal status of a judge as a special subject of labor law create a high risk of negative transformations in the legal system of Ukraine and in the justice system, including that in the future will block the development of our state as a democratic and legal.

Key words: *judge, legal regulation, problems, labor activity, justice.*